

др Драгољуб Поповић,
доцент Правног факултета у Београду

ОД РЕВОЛУЦИЈЕ И УТОПИЈЕ ДО ТРАДИЦИЈЕ И РЕЦЕПЦИЈЕ — Сен-Симоново мишљење о најбољој влади, од 1814 —

Социјалисти-утописти су, по правилу, били склони да занемарују питања о политичком уређењу друштва, или да их сматрају другоразредним. Сен-Симон је делимично измакао оваквом правилу, јер се 1814. г. на крају револуционарног раздобља, упустио у разматрање питања о најбољем уставу и најбољој влади. У спису из 1814. г. који је предмет пажње у овом раду, Сен-Симон се изјаснио за парламентарни систем, као најбољи облик организације власти. Штавише, он је препоручио свеопшиту рецепцију тога облика, налацавајући једино да се при преузимању установа реципирани модел мора саобразити приликама које владају у земљи пријема.

Сен-Симон је био племић који је у почетку био револуционар, потом бонапартист, да би се у спису од 1814. г. представио као присталица парламентарне владе. Зато унеколико остаје недоумица о његовом политичком уверењу.

Француска револуција представља један од оних догађаја који су поставили темеље савременога света. Зрачење њених идеала простире се до нас у толикој мери да би живот многих правних установа без њиховог утицаја био незамислив. Претачући у праксу велика начела филозофије XVIII века, француска револуција је, да поменемо само најважније, развила и раширила идеје о народној суверености, подели власти, људским правима и писаној уставности (1). Огромна важност већ овог малог броја поменутих установа даје нам за право да кажемо како велика револуција од 1789. стоји на самој почетку модерне Француске и модерне политичке повести уопште...

Као и други знаменити догађаји који су чинили прекретнице у развојку људскога рода, и велика француска револуција је била један сплет противречних збивања у којима су се њени идеали сударали са стварношћу, крњили се, осипали и мукотрпно крчили себи пут. Говор високих начела знао се одвијати у атмосфери испуњеној узаврелим страстима и натољеној крвљу невиних жртава. Револуционарна времена се нису ондашњим људима указивала онаквим каквим се данас указују благонаклоном и удаљеном посматрачу. Дах и тескобу револуционарне свакидашњице једном је језгровито описао Боаси д'Англас, пребавивши револуционарима да су „под именом Револуционарне Вла-

(1) О овоме в. опширно: А. Esmein, *Éléments de droit constitutionnel français et comparé*, Paris, 1899, стр. 139—405.

де у Француској успоставили најгрознију тиранију коју су светски летописци могли упамтити“ (2). Тегобно претакање филозофских начела у практичне поступке доводило је до запостављања идеала и њиховог преласка у један свет визија и замишљања.

Револуција је била почетак, а у почетку беше сан. У мери у којој је опора револуционарна стварност притискала идеале долазило је до бујања и распламсавања снова, увек тако драгих политичким мислицима. Зато је у временима грађанске револуције, која је још увек умногоме представљала неостварен идеал и замисао за будућност, свој живот почињала једна нова струја мисли, чија је идеја-водиља била друштвена правда. Социјализам је, све до тридесетих година прошлог века, у Француској био непозната реч (3). Темелји модерног учења о замишљеном, будућем друштвеном поретку постављени су пре него што се уврежила реч која ће га означити. То учење је почињало као потпуна утопија; у сну се рађао нови сан...

Социјалистички утопизам какав се јавио у доба велике француске револуције понеће једну особену црту, која ће дуго пратити социјалистичку мисао. Лисци и мислиоци овога усмерења били су склони да занемарују она питања која долазе у круг расправе о политичком уређењу друштва, или бар да таква питања сматрају другоразредним. Њима се чинило да је основни друштвени проблем у суштини економски проблем, те да ће решењем овога потоњег бити савладана основна препрека за свестрани и човечношћу надахнут развитак људске заједнице. Готово је излишно казати како су ове идеје нововековних раних социјалиста извршиле утицај на потоње, доводећи до тешких последица...

Један од знаменитих и свакако најутицајнијих социјалних утописта који се јављају у доба велике француске револуције био је Клод-Анри де Рувроа гроф Сен-Симон (1760—1825). Сен-Симон је био занимљива личност. Доспевши као младић у Америку, у току тамошњег рата за независност, стекао је, иако племић, симпатије за Американце и америчку револуцију (4). Дошавши ће и у својој земљи бити присталица револуционарног поретка који је развластио класу којој је сâм Сен-Симон припадао. Међу социјалним утопистима важи за оног који је имао највећи утицај на потоње социјалистичке мислиоце, а никако не треба заборавити његов, по многим пресудан, утицај који је извршио на Огиста Конта (5).

Поред Сен-Симоновог добро познатог научног доприноса, постоји и још једна његова занимљива црта. Почев од избијања велике револуције Сен-Симон је у основи вазда подржавао владајућу струју. Тако ће од револуционара постати бонапартист, да би и ово уверење напустио онда кад је Наполеон пропао (6). Управо је у доба Наполеоновог пада настао спис који овде привлачи нашу пажњу.

(2) Нав. према: М. Deslandres, *Histoire constitutionnelle de la France de 1789. à 1870.* т. I, Paris 1933, стр. 315.

(3) В. о томе: М. Prélot — G. Lascuyer, *Histoire des idées politiques*, Paris 1977, стр. 599.

(4) О Сен-Симоновом животу в. опсежно: М. G. Hubard, *Sen-Simon, sa vie et ses travaux*, Paris 1857.

(5) В. о томе: В. Милић, *Социјална утопија раног француског романтизма*, предговор југословенскоме издању Сен-Симоновог дела *Доктрина Сен-Симона*, Београд 1953, стр. VI.

(6) О Сен-Симоновој политичкој недоследности в.: D. Bagge, *Les idées politiques en France sous la Restauration*, Paris 1952, стр. 368—70.; В. Милић, н. д., стр. XLVII; Paris 1814. (= De la réorganisation...).

Сен Симон је био утопист. У тешким временима војничког пораза чије су последице притокале Француоку, он је сањао о успостављању трајног европског мира и преуређењу читавог континента. То је учинио у делу које је било плод његове сарадње с учеником Тјеријем и чији пун наслов гласи: *О реорганизацији европскога друштва или о потреби и средствима окупљања народа Европе у једно политичко тело, уз задржавање њихове националне независности* (7). Да би предложио будуће уређење Европе и пронашао образац за такво устројство, Сен-Симон је најпре био принуђен да постави и расправи начелно питање о најбољој могућој владавини. Због тога је на овоме месту био неопходан прелазак из поља утопије у област политичке теорије. Сен-Симон ће у овој тачки напустити утопистичко усмерење раних социјалиста, којем је иначе, разматрајући политичка питања, био склон (8).

Методу којом истражује питање о најбољој влади Сен-Симон је засновао на резонувању и искуству (9). Њеном применом он долази до претходног појма најбољег устава. Пошто нагласи да под најбољим уставом подразумева такав друштвени поредак који тежи општем добру, Сен-Симон овај недовољно одређен појам развија тако што ће рећи да је најбољи устав управо онај поредак у којем су уставне тако уређене а власт тако подељена да се свако питање од јавног интереса може разматрати на најпродубљенији и најпопулнији начин (10).

Пошто се свако питање од друштвеног интереса може разматрати на два начина, оинтетички и аналитички, при чему ће Сен-Симон први од ових назвати априорним, а други апостериорним, неопходно је да се власт уреди тако како би се обезбедило разматрање свих питања на оба поменута начина (11). Због тога је потребно успоставити у друштву две власти — једну која ће представљати опште и другу која ће заступати посебне или локалне интересе (12). Ове две власти морају бити једнаке снаге и имати вето једна према другој. Пошто на тај начин свака од њих може зауставити радњу оне друге, неопходно је постојање и једне треће, умеревајуће власти, чији је превасходни задатак одржавање равнотеже (13).

Сен-Симоново излагање личи на чисто теоријско разматрање. Међутим, у самој ствари, оно је пре свега оправдање једног постојећег поретка, створеног у лаганом ходу развића и укоренењеног у традицији, који је наш мислилац узео за узор и чији је присталица постао по слому Бонапартиног режима. Своје идејно надахнуће Сен-Симон уопште не окрива од читаоца. Напротив, он ће казати да најбољи устав постоји и да се примењује у пракси. Најбољи је устав енглески; под њим је овај народ постао слободан и најмоћнији у Европи (14).

(7) *De la réorganisation de la société européenne ou de la nécessité et des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique, en conservant à chacun son indépendance nationale*, par M. le comte de Saint-Simon, et par A. Thierry, son élève, Paris 1814 (= De la réorganisation...).

(8) У својим утопистичким визијама идеалног друштвеног уређења Сен-Симон је предвиђао поделу друштва на три друштвена реда: свештенике, научнике и индустријалце, с тим што би првове од ових редова припадала власт. В.: *Doctrine Saint-Simonienne*, Paris 1854, стр. 477—80. Овакво уређење с правом је оцењено као теократско; в. о томе: В. Милан, н. д., стр. L.

(9) *De la réorganisation...*, стр. 33.

(10) *Исто*, стр. 34—5.

(11) *Исто*, стр. 35—6.

(12) *Исто*, стр. 36.

(13) *Исто*, стр. 37—8.

(14) *Исто*, стр. 39.

На страницама које долазе после ових теоријских разматрања која су, како смо управо видели, имала за циљ оправдавање парламентарног поретка, Сен-Симон је приступио приказивању и кратком рашчлањивању енглеских установа (15).

Три власти које су се у начелном разматрању показале неопходним, појављују се у Енглеској у виду двају парламентарних домова и круне. Дом комуна је, по Сен-Симону, представник посебних и локалних интереса, док општи интерес представља краља. Између те две власти стоји као трећа, умеравајућа власт, Дом лордова, будући да то тело чине људи који имају утицајно мишљење, или отмено порекло, или богатство, или су држави учинили услуге које их одликују. Управо због таквих овојих особина они могу да одрже равнотежу између општег и посебног интереса. Схватајући на овај начин улогу лордова, Сен-Симон се, премда то изреком не каже, поводи за Монтескјеом (16).

Сен-Симон је тачно рашчланио енглеске установе. Тако ће, на пример, приметити да је владалачка власт у Енглеској подељена између монарха и првог министра. Док монарху припадају почаст и сви атрибути суверености, први министар управља државним пословима (17). Прелазак владалачке власти на министре је у ствари особена црта парламентарног уређења и управо та њена особина омогућава успостављање одговорне владе, кроз установу министарске одговорности. Сен-Симон је сматрао да министарска одговорност обезбеђује народ од лоше управе и спречава злоупотребу власти. Преласком владалачке власти на министре почаст је остала без власти, а власт без почести. Таква ситуација омогућава безбожне смене министара уз неспутан рад механизма министарске одговорности (18).

Сен-Симон је наглашавао ону важну одредбу енглескога устава према којој је владалац дужан да бира оне министре који ће бити по вољи парламентарној већини. Наш мислилац је настојао на овој особеној црти енглескога система упркос чињеници да у време кад је писао такво правило још није било сасвим учвршћено. Штавише, постојали су супротни преседани под владом Џорџа III, који је 1783. отпустио Портланда, а 1807. Гренвила (19). У време кад је Сен-Симон писао, мишљења о владачевом праву да узме министре по свом нахођењу и без обзира на парламентарну већину била су и у самој Енглеској подељена. И после Џорџа III, за време намесничтва под владом његовог наследника, виговци су, двадесетих година прошлог века, сматрали да круна има право да по својој вољи одабере министре (20). Стога би се могло казати да је Сен-Симон, пишући 1814. уочи ону црту енглеског уређења која ће се доцније развити у потпуности и да је пристао уз мишљење коме ће будућност дати за право.

Разлог Сен-Симоновога опредељења за парламентарни поредак посебно привлачи пажњу. Постоји мишљење које, на пример, бране Прело и Лескије да је Сен-Симон у енглескоме уређењу видео један идеал ефикасности, за разлику од Монтескјеа, који је у њему пледао идеал

(15) Исто, стр. 40—7.

(16) В.: Montesquieu, *Esprit des Lois*, Paris 1851, стр. 132.

(17) *De la réorganisation . . .*, стр. 45.

(18) Исто, стр. 45—6.

(19) В. о томе: А. В. Keith, *The British Cabinet System 183—1938*, London 1939, стр. 20 и 368; М. Sibert, *Etude sur le premier ministre en Angleterre*, Paris 1909, стр. 145—6.

(20) В.: А. В. Keith, н. д., стр. 19—20.

слободе (21). Такво се мишљење не може сасвим пријемити. Свестрано разматрање питања од друштвеног значаја, које је Сен-Симон сматрао најважнијом одликом парламентарне владе, мање одговара идеалу ефикасности, него идеалу слободе и неспутане расправе. Осим тога Сен-Симон је и изречно казао да у енглескоме уставу види идеал политичке слободе. У делу које нас овде занима то је учинио на више места. Истицао је да је енглески народ под владом свога устава „постео слободан и најмоћнији у Европи“ (22). Још јасније се о овоме изразио у својој поручи парламентима Француске и Енглеске, која представља овојеврстан увод у читав спис о реорганизацији Европе, где је о Енглеској рекао: „Њен устав није заснован на предрасудама и обичајима, него на ономе што је за сва времена и сва места, на ономе што мора бити основа сваког устава, на слободи и срећи народа“ (23).

Сав Сен-Симонов напор и залагање за парламентарну владу управљени су једном циљу. Европским народима се препоручује да усвоје најбољи систем владавине, какав је створило енглеско предање, и да организацију власти устроје по начелима парламентарне владе. Данас би се рекло да је наш мислилац био присталица свеопште рецепције парламентарнога система. При овоме изгледа као да су се Монтескје и Сен-Симон опет разишли у мишљењима. Монтескје је сматрао да закони по којима се управља једна заједница морају одговарати њеним обичајима и начину живота (24). Сен-Симон је, примењујући рационалну методу, био мишљења да постоји само један добар облик владе, јер постоји само једна метода исправног резоновања (25). „Добре стране једног устава, заснованог на начелима која сам управо установио“, каже Сен-Симон, „тако су извесне, апсолутне и универзалне, као какав добар силогизам“ (26).

Сен-Симон је, међутим, у овој тачки ипак био реалист и није се много удаљио од Монтескјеа. Иако се овоме у основи супротставио из начелног, методског разлога, јер је Сен-Симон рационалист, а Монтескје пре свега емпирик, славни утопист ће у својој завршној речи о овоме предмету прихватити једну врсту компромиса. Свим народима се препоручује најбољи облик владе, али ће Сен-Симон признати да такав облик, по себи универзалан, захтева прилагођавање навикама оних који га примају и временима у којима се установљава. Могло би се зато рећи да Сен-Симон пријем универзалног облика није одвајао од стварања, те да је у суштини био присталица мисли о примању једног традицијом створеног модела, али и о стваралачкој рецепцији тога узора...

Данас, кад се после два века обраћамо наслеђу велике француске револуције, чијим временима припада и Сен-Симоново дело, могли бисмо се запитати какво је заправо било Сен-Симоново мишљење о организацији власти и које је било његово политичко убеђење. Је ли био револуционар, бонапартист или присталица парламентарне владе? Промена политичког мишљења Сен-Симоновог одсликава развиће догађаја, али и идеја. Вада се памти крај, а занемарује почетак. Велика

(21) В.: М. Prélot — G. Lescuyer, *н. д.*, стр. 606.

(22) *De la réorganisation . . .*, стр. 39.; у истом смислу в. и стр. 48.

(23) *Исто*, стр. XIII.

(24) В.: Montesquieu, *н. д.*, стр. 261—3.

(25) *De la réorganisation . . .*, str. 47.

(26) *Исто*, стр. 38.

француска револуција се, после бурних догађаја и лутања, завршила парламентарном монархијом. Управо тај државни облик, посредством Треће републике, оставља печат француским политичким установама све до наших дана. Зато се варљиво и нестално Сен-Симоново политичко уверење у своме последњем преображају указује као разумно разматрање које води исправној процени будућег развика уставних установа.

Dr. Dragoljub Popović

Assistant Professor at the Faculty in Belgrade

FROM THE REVOLUTION AND UTOPIA TO THE TRADITION AND RECEPTION

Summary

Socialists-utopians had as a rule a tendency to neglect the questions of political organization of society. Saint-Simon only partially departs from that rule, since in 1814, by the end of the revolutionary period, he treated the issues of the best constitution and the best government. That author opted for the parliamentary system in a study in 1814 — which is the subject-matter of the present article — as the best form of organization of power. Moreover, he recommended the general adoption, i. e. reception of that form, while emphasizing only that such model had to be adapted to the conditions in the recipient country.

Saint-Simon was a nobleman who at the beginning had been a revolutionary, then a Bonapartiste, and — in his work in 1814 — an adherent of the parliamentary government. This is why his political belief remained uncertain.

Dragoljub Popović

professeur agrégé à la Faculté de droit de Belgrade

DEPUIS LA RÉVOLUTION ET L'UTOPIE JUSQU'À LA TRADITION ET À LA RÉCEPTION

Résumé

Les socialistes-utopistes ont, en règle générale, tendance à négliger les questions de l'organisation politique de la société ou de considérer qu'elles sont d'une importance secondaire. Saint-Simon a échappé en partie à cette règle car, en 1814, à la fin de l'époque révolutionnaire, il s'est lancé dans l'examen des questions d'une meilleure constitution et d'un meilleur gouvernement. Dans son écrit de 1814, qui fait l'objet du présent travail, Saint-Simon se prononce en faveur du système parlementaire en tant que forme la plus appropriée de l'organisation du pouvoir. Il a même recommandé une réception générale de cette forme, soulignant uniquement que lors de la reprise des institutions, le modèle reçu devait être adapté à la situation dans le pays d'accueil.

Saint-Simon a été un noble qui a été révolutionnaire au début, ensuite bonapartiste, pour se présenter, dans son écrit de 1814, comme partisan du gouvernement parlementaire. C'est pourquoi il est un peu difficile de déterminer sa conviction politique.